

Drainings- og Opdyrkningsarbejder paa Frysenborg i Aaret 1859.

Meddeelt af Kammerherre Grev Juel = Wind = Frøs, udarbejdet af
Drainmester Luja.

I 1859 er paa Frysenborg og underliggende Gaarde drainet ca. 320 Tdr. Land med en Bekostning af 10,790 Rd. eller henved 34 Rd. for hver Tonde Land.

Arbejdspriserne have omtrent været de samme som forrige Aar, nemlig 5 til 6 Skilling for Gravning og Tilfyldning af en Favn 2 Alens dyb Grøft paa Arbejderens egen Koft, eller imod at erholde samme for Betaling paa Gaarden. For dybere og grundere Grøfter forholdsmæssig Betaling herefter.

Drainingen er foretaget efter samme Princip som i foregaaende Aar: med et fuldstændigt Drainnet over hele Arealet paa en Afstand, iaar af 15 til 25 Alen paa Agerjord og 10 til 18 Alen paa Mosejord, alt efter Jordsmonnets Bestaaffenhed og Drainenes Dybde. Hoveddrainene ere fortsatte saa langt som Forholdene tilstede, saaledes, at de kunne udmunde ved Markens Indsides, eller paa andre Steder, hvor et aabent Afløb ikke forhindrer en hensigtsmæssig Markinddeling. Hvor derfor ikke større Vandmasser fra høiere liggende Naboeiendomme skal bortføres i aaben Grøft, findes aldeles ikke aabne Grøfter igjennem Markerne, da Overfladevandet fra Nabøens udrainede Mark som oftest paa Grændsen kan optages i en muret Brønd og derfra bortledes i Hovedrør, som i Forbindelse med Drainingen fortsættes til et fælleds Udløbssted.

Da Vinteren gav saa god Leilighed til med Fordeel at kunne draine, og der var rigeligt med Fjolk, havde Arbeidet en god Fremgang, og man saae sig derfor istand til at fuldende saa meget paa den gunstigste Tid, at det ved Slutningen af Forsommeren kunde sees, at det til Draining bestemte Areal i rette Tid kunde blive færdigt, uden nogen Forhøielse i Arbeidspriserne, ved at skulle forcere Arbeidet i den tørreste Sommertid, da Gravningen er meget besværlig.

Agerjorden har ialmindelighed bestaaet af mager Leerjord med Dvægleer eller mager Leer til Underlag, hvorfra dog undtagelsesviis Skovfryd og en Deel af Lyngballe kan nævnes, hvor tillige Ahlen og et fast, compact, ahlignende Sandlag fandtes i større Udstrækning.

Uf et isjor drainet Kjør paa Søbygaard var der 8 Tønder Vand Mosejord, som dengang ikke kunde medtages, da det tildeels bestod af gamle Tørvegrave og i det Hele var saa vaadt og blødt, at det først maatte udgraves, for at en Deel af Vandet kunde komme bort og Jorden faae Tid at sætte sig. Der blev derfor gravet Grøfter paa hele Stykket i 12 Alens Afstand, som efter at have staaet Vinteren og Foraaret over, nu i sidste Sommer bleve fordybede, og Rørene nedlagte med Muffer. Dette iværksattes imidlertid ikke uden stor Besværlighed, da hele Jordmonnet ved det store Vandtab, som den stærke Udgravning med aabne Grøfter havde foranlediget, var sunket saa meget sammen, at Mosens Overflade iaar var omtrent $\frac{1}{2}$ Alen lavere end isjor, og dog endnu saa blød i Bunden, at den ikke uden stor Omhyggelighed kunde afgive et nogenlunde sikkert Leie for Rørene.

En aaben Hovedgrøft, som Aaret iforveien var gravet med den Bestemmelse ogsaa at skulle bortlede Drainvandet fra dette Stykke, kunde derfor ikke tage Vandet, naar Rørene bleve lagte i den tidligere bestemte Dybde $\frac{1}{4}$ til 2 Alen, og en mindre Dybde ansaaes ikke for tilstrækkelig under de givne Forhold. Hovedgrøften kunde ikke yderligere udvides, da den gik over en anden Mand's Eiendom; det blev derfor nødven-

digst ved et særskilt Hovedrør at bortlede Vandet. Her viste sig imidlertid en Vanskelighed, som man heldigvis sjældnere træffer paa i det Omfang som her. Jordsmonnet, hvorigjennem Hovedrøret skulde lægges i en Dybde af rigelig 3 Alen, bestod af usædvanlig stærkt vandførende Gruus- og Sandlag, hvorved Grøstens Sider flød ud, allerede i den første Alens Dybde. Qvægsandet, som Vandet i Mængde førte med sig, tilstoppede de saa allerede nedlagte Rør og tilsandede Grøsten, saa Forsøget maatte opgives. Hovedrøret blev derfor nedlagt i Bunden af den aabne Grøft og ført langs i denne indtil der var tilstrækkeligt Fald, at det kunde udmunde deri. Paa Rørene blev lagt et godt Lag Leer og vel tilstampet, saa der forhaabentlig ikke vil synke mere Vand fra Grøften i Hovedrøret, end at Vandet fra Drainingen i Mosen vil have tilstrækkeligt Aflob.

Af Mose- og Kjørjord er iaar drainet circa 50 Tønder Vand samt gravet en betydelig Hovedafledningscanal igjennem et til Frysenborg Mark hørende Kjør og en nedenfor liggende Tørvemose, alt i den Hensigt at skaffe Aflob fra dette flade lavtliggende Kjør saavel som for Vandet fra en stor Deel af Frysenborg og Jernit Mark.

Der er i dette Kjør iaar nedlagt 2000 Stykker af de saakaldte Falsdrain, som fabrikeres paa Hr. Proprietair Brig's Fabrik, Brunsholm pr. Glensborg. Disse Rør skulle være af en forbedret Construction, idet de ved Hjælp en af Hr. Brig dertil indrettet Maskine paa en billig og bekvem Maade til-dannes saaledes, at der anbringes en Fals i den ene Ende og en tilsvarende afrundet Tap i den anden, idet Maskinen samtidig giver Rørene en lige, glat og cirkelrund Form. Naar nu Rørene nedlægges i Jorden, vil Falsen af det ene Rør gribe om Tappen i det andet og danne en fast Forbindelse imellem hele Ledningen.

Paa Grund af denne Egenkab har man formeent, at Udvendelsen af Falsdrain skulde gjøre Brugen af Muffer overflødig. Dette vil dog neppe blive Tilfældet, thi hvor man

heri Vandet ellers antager Muffer for virkelig nødvendige, nemlig paa et blødt moseagtigt Underlag, som kun giver Rørene et daarligt usikkert Leie, ville Falsdrain dog ialmindelighed ikke kunne forebygge en Afbrydelse i Rørledningen ved Sænkning eller Forskydning, da Sammenholdet imellem Falsrørene indbyrdes er for ringe til at vedligeholde Forbindelsen paa et saa usikkert Underlag. Falsrørene have imidlertid andre væsentlige Fordele, som anbefale dem. Det er vel almindeligt antaget, at gode velbrændte Rør give mere Sikkerhed for et godt Resultat i Tidens Længde end Brugen af mindre gode, hvorfor Enhver ogsaa søger at forskaffe sig saadanne; derimod paaagtes den Fordeel ikke nok, som lige, cirkelrunde, ind- og udvendig glatte Rør tillige give baade ved den større Sikkerhed og Hurtighed, hvormed Nedlægningen kan skee, som ogsaa derved, at man med saadanne gode Rør hjælper sig med en noget mindre Dimension end med almindelige, hvor der ikke er anvendt megen Omhu paa at frembringe disse Egenskaber, og hvormed det altsaa er meget vanskeligt at lægge jævnt fortløbende Ledninger med Gjennemsnitsaabning af lige Størrelse og uden fremtrædende Kanter og Ujevnheder, som forhindre Vandets jævne Løb.

Da nu Hr. Brix's her forsøgte Rør havde de nævnte gode Egenskaber, endsskjønt Materialet, hvoraf de vare fabrikerede, ingenlunde kan have været godt, saa fortjener vistnok den af ham anvendte Tildannelsesmaade en videre Udbredelse, især da saavel Maskinen skal være meget billig, som Rørenes Priis ubetydelig forhoies derved.

Rørene, som her forbruges, ere tilvirkede paa Frysensdals Teglværk. Der fabrikeres endvidere saa mange Rør, at de af Omegnens Beboere, som ogsaa draine, rigeligt kunne blive forsynede med alle Størrelser deraf. Ifjor anskaffedes en ny Maskine fra England, der drives med Hestkraft og kan levere saavel Steen og Fliser som Drainrør, de sidste indtil en Størrelse af 12 Tommers Længde. God og tilstræffelig Løv findes i en umiddelbart til Teglværket liggende Mose.

Tørvens Tilberedning ligesom Bærfets Drift skeer ved tydske Arbeidere.

Al fremmede Folk, som arbeide ved Drainingen, ere derimod de Fleste fra Sverrig, og det er glædeligt at see, hvilken Færdighed og Duelighed de i de senere Aar have erhvervet sig i dette Arbeide, saa at de heri nu ingenlunde staae tilbage for holsteenske Arbeidere, som man ialmindelighed tidligere søgte til alt Gravearbeide.

Foruden Jernit, hvor Drainingen alt var tilendebragt i 1856, er iaar endvidere kommet Frysensborg og Søbygaard, hvis hele Areal Ager- og Kærjorder nu ogsaa ere fuldstændigt drainede.

I det kommende Aar vil der ikke blive drainet saameget som i de foregaaende, da der kun er ca. 130 Tønder Land tilbage at draine paa de Gaarde, hvor dermed er paabegyndt, og det antages, at naar de store Jernbanearbejder begynde til Foraaret paa Aarhus-Viborg-Struer Jernbanen, som falder temmelig nær til et Par af Grevskabets Gaarde, saa ville Arbeidspriserne vistnok — idetmindste i Begyndelsen — stige endeel over det nu Almindelige paa denne Egn. Drainingsarbejderne i 1860 ville derfor nærmest bestaae i, at de alt paabegyndte Gaarde blive gjorte færdige, hvortil formenes at Folk i tilstrækkeligt Antal ville kunne faaes, uden stor Forhøielse i Arbeidsprisen. —

Tidligere indsendte Beretninger om Drainingen her have tillige omtalt et paabegyndt Opdyrkningsarbeide af en større Kær- og Hedestækning, og da dette Arbeide nu er tilendebragt, vil det maaskee kunne have nogen Interesse her at omtale det noget nærmere.

Døiet, som dette Kær kaldes, var tidligere en med simple Græsarter sparsomt bedækket Sumpeng, tildeels Hede og Mose, bevoget med Lyng, Enebærbuske og forkrøblede Birke, og som afgav lidet og simpelt Hø, der kun med Vanskelighed og stor Bekostning bjergedes. Det samlede Areal er 105½ Td. Land, og Udbyttet, som det gav, kan vel anslaaes til 40 Læs Hø,

men af en saadan Bessaffenhed, at det ikke kan betragtes som stort bedre end godt Straa, og kun Faar og Heste vilde æde det.

Ved at Noget af Frysenborg Jord blev lagt under Jernit, og der paa denne Gaard indførtes en Drift, hvorved man med Rodfrugtdyrkning og Studesedning vilde fremhjælpe dette Agerbrug, blev Doiet tillige henlagt derunder, da der ingen Eng hører til Gaarden. I den Tilstand, det var, kunde det imidlertid ikke bidrage stort til denne Plans Gjennemførelse; thi Høet, der avledes, var kun lidet og slet, og Græsningen uden Betydning for Fedeqvæg. Efter at derfor Agermarken var drainet og Rodfrugtdyrkningen heldigen iværksat saaledes at Vinterbesætningen, som fededes, havde naaet den bestemte Størrelse, blev Fordeelagtigheden ved ogsaa at kunne holde en tilsvarende Sommerbesætning af Stude iøinesaldende; det besluttedes derfor at opdyrke Doiet, og efter at have ladet det give Korn i et Par Aars Tid, udlægge det med Græs.

Om Sommeren 1856 blev det første Arbejde gjort; det bestod i at grave en Canal igjennem den Kjøret omgivende Skov, for at man kunde begynde Drainingen tidligt i 1857.

Næste Aar fortsattes Canalens Gravning til Midten af Kjøret, hvor det laveste Punct i dette findes. Kjøret danner nemlig en fedelformig Fordybning lavest i Midten med nogen Stigning til alle Sider, saa det formodes, at der har været en Sø engang.

I 1857 paabegyndtes Drainingen. Hvor man kunde grave igjennem Tørvten til fast Underlag af Leer, Sand eller Dvægleer, lagdes Ledningerne i 15—18 Alens Afstand og 2 Alens Dybde; hvor Tørvelaget var dybere, maatte Rørene lægges i Muffer og noget tættere, ligesom i Lavninger og Huller, hvor de ikke kunne komme saa dybt i Jorden. Samtidig begyndtes Skæringen af Grønsværen i 2—3 Tommers Dybde, samt Afstikning af Tuer 2c., og naar Veirliget tillod det, et vigtigt Arbejde, Brændingen, hvoraf for en stor Deel et heldigt Resultat vilde være afhængigt. Birketræer, Buxte og

Gnebar bleve ryddede og Jorden reolgravet eller pløiet, hvor Skaring og Brænding ikke kunde anvendes, enten paa Grund af Steen og Rødder eller Mangel paa tilstrækkeligt Muld.

I 1858 fortsattes fremdeles samme Arbejder. De nødvendige Bygninger til Arbejdsdyrene og nogle faa Folk byggedes i al Simpeltid af Jordvolde med Overdeel af Virke, tækkede med Straa og indvendig beklædte med Brædder. Det egentlige Arbejdsmandskab toges enten fra Omegnen, eller indkvarterede sig der, og mødte hver Morgen paa Arbejdsstedet.

Da Veiret var godt om Foraaret, blev Resten af hvad der var skaaret forrige Aar brændt og deri saaret Havre iblandet lidt Byg, som voksede stærkt til og gav meget Straa, om end kun lidt Korn.

Canalen førtes heelt igjennem Kjøret til det Sted, hvor Bandet optages fra Tinning Mose og omliggende Egn.

Mergelarbejdet, som nu begyndte, var bejsværligt. Graven laae ude i Kjøret og kunde ikke holdes fri for Vand; det var derfor ikke til at tænke paa at kjøre i den, saa Mergelen maatte kastes op og derfra læsses paa Vognene. At Jordsmønnen nogenlunde kunde bære Vogne og Trædyr, var et Gode, som skyldes Drainingen og det gunstige Sommerveir. I Sommerens Løb og nogle Vinterdage førtes 9000 Læs Mergel foruden en Deel Rømjord (Løv) af Mergelgraven, som blev lagt paa magre sandige Steder.

Drainingen fuldførtes paa 15 Tdr. Land nær.

Jaar er der ført rigeligt 11,000 Læs Mergel, hvoraf det meste fra en ny Kjøregrav; desforuden er paa den dybeste og løseste Deel af Løvvejorden ført 3000 Læs Leer, som er afvasket Kjøregraven.

De i det Foregaaende nævnte Arbejder, saasom Draining, Reolgravning, Skaring og Brænding samt Brakning ere fortsatte; nye Beie og Diger ere anlagte og beplantede, og hele Arbejdet tilendebragt i rette Tid, saa at Alt blev tilsaaret med Vintersæd, Raps og Rug.

Bekostningen ved dette Arbeide har været:

I. Opdyrkningen.

Til Bygninger og Bygningsmaterialier	366 Rd.	1 Mk.	5 p.
„ Redskaber og øvrigt Inventarium	655 „	4 „	13 „
„ Besætningen og dens Underhold (foruden hvad Døiet selv har bidraget dertil)	1497 „	4 „	4 „
„ Skæring og Brænding	900 „	4 „	11 „
„ Mergling (Accordarbeidet)	1343 „	- „	12 „
„ Reolgravning, Sløifning, Rydning, Dige- og Veiarbejder, samt Plantning &c.	906 „	5 „	2 „
„ Folke- og Daglønninger (deri indbefattet Mergelkudstene)	1199 „	1 „	3 „
Forstjelligt	51 „	4 „	12 „
I. Opdyrkningen	6921 Rd.	2 Mk.	14 p.
II. Drainingen	3745 „	- „	- „
III. Canalen	689 „	4 „	13 „

Tilsammen: 11356 Rd. 1 Mk. 11 p.

Endstjøndt dette Arbeide altsaa kun med stor Bekostning er udført, saa tør man dog vente, at det rigeligt vil betale sig, naar der følger lidt Held med det. For Diebliffet (ved Slutningen af Februar) staaer Rapsen saa stærk og kraftig, som man kan ønske sig, og Rugen er ogsaa meget lovende; vil derfor Høsten svare hertil, eller blot blive jevn god, saa vil første Aars Afgrøde give en flækkelig Indtægt, og naar hertil lægges, hvad den efterfølgende Havresæd, hvormed Jorden udlægges til Græs, efter al Rimelighed vil kunne give, saa tør man nok gjøre Regning paa, at den Deel af den anvendte Capital, som disse 2 Aars forventede Afgrøder ikke har indbragt, ved en rigelig og kraftig Græsvæxt i nogle saa Aar vil være tilbagebetalt.

Frysenberg i Februar 1860.